
Sayın Editör,

Sabuncuoğlu Şerefeddin (1385-1465) Türk ve İslam tıp tarihinde ilk resimli cerrahi kitabını (Cerrahiyyetü'l Haniyye) yazmış olan tıp bilginidir (Şekil 1). 206 Sayfa, 193 maddeden oluşan bu kitapta cerrahi, obstetrik ve jinekoloji, oftalmoloji, pediyatrik cerrahi, göğüs cerrahisi, ürolojik ve ortopedik cerrahi konuları yer almakla birlikte nörolojik hastalıklarla ilgili maddeler de bulunmaktadır (unutkanlık, epilepsi, inme, başağrısı, hidrosefali, letarji, yüz felci). Sabuncuoğlu kendisinden önceki tıp bilginlerinin kitaplarından yararlanmış, zamanının en önemli cerrahi kitabı olan Ebu'l Kasım'ın (ö. 1013) Al Tasrif adlı kitabından çeviriler yapmıştır. İnsizyon, ekstraksiyon için kullandığı pek çok aleti Ebu'l Kasım ve diğer eski tıp bilginlerinin kitaplarından uyarlamıştır.^{1,2} Kitap Fatih Sultan Mehmet'e armağan edilmiştir.

Kitabın orijinali 1936 yılında Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver tarafından ortaya çıkarılmış ve tekrar bastırılmıştır. El yazması olan kitabın orijinali 3 nüsha olup, bir tanesi Fatih-Millet Kütüphanesinde, bir tanesi İstanbul Tıp Fakültesinde, diğeri ise Paris Ulusal Kütüphanesinde.¹⁻⁵

Şekil 1. Sabuncuoğlu Şerefeddin
(Prof. Dr. İlter Uzel'in çizimi)

İngilizce ve Türkçe literatürde, kitabın özellikle cerrahi bölümleri tanıtılmış, teknikler hakkında bilgi verilmiştir.³⁻⁷ Bu yazıda Cerrahiyyetü'l Haniyye kitabını (Türk Tarih Kurumu basımı, 1992, 495 sf., 2 cilt) ve kitaptaki nörolojik hastalıklarla ilgili tedavi yöntemlerini tanıtmayı amaçladık:

Unutkanlık

"İlaçları kullandıktan sonra hasta illetten kurtulmazsa, hastanın başına otlardan oluşan bir macun yapılır ve kafaya sürülür ve kapatılır ve birkaç kere tekrar edilir. Bundan fayda gelmezse 3 defa dağlanır. Ensenin yumru yerinden boynun dibine kadar sırasıyla bir parmak arayla dağla ve ilaç sür. Eğer hasta tahammül edebilirse fazla dağlama da yapılabilir."

Epilepsi

"Sara balgamdan olursa sakinleştirici kullan (eğer hasta büyük ise ilaç kullanmaya uygun olursa). Eğer hasta küçük çocuksa ona gargara otları ver, onu çiğneyip suyunu yutsun. Eğer rahatlamazsa hastanın başının ortasını dağla, bir dağ ense ve 2 dağ boynuz yerine vurasın, eğer dayanırsa 3 dağ boyun omurgasına, 4 dağ da arka omurgasına vurasın" (Şekil 2).

Şekil 2. Epilepside dağlama tedavisi

İnme

"İlk önce tenkiye-yi dimağ edesin (sakinleştirici ile dimağın temizlenmesi)

-Hastanın başını traş et

-Baş ortasına 1 dağ

-Boynuz yerine 2 dağ

-Enseye bir dağ

-Boyun omurgalarının üzerine 3 dağ

Bu bir sonuç verirse, hasta güçlenirse 4 dağ daha yapasın..."

Kronik migren

"İki şakaktaki iki atardamarın yavaşça çekip çıkarmanın yolunu bildirir (temporal superfisyel arterin kesilmesi):

Müzmin yarım başağrısı olursa ya nezle sahibi olsa, iki yarım başağrısına ya şakakların kaslarında başağrısı gelse ve müzmin olsa ve ilaç fayda etmese, bu bahsettiğimiz hastalıklarda bu iki şakaktaki iki atardamarı yavaşça çekmesini ve dağlamasını tecrübe etmişiz. Dağlamanın yolundan yukarıda bahsettik. Yapılan işin üslubu şudur:

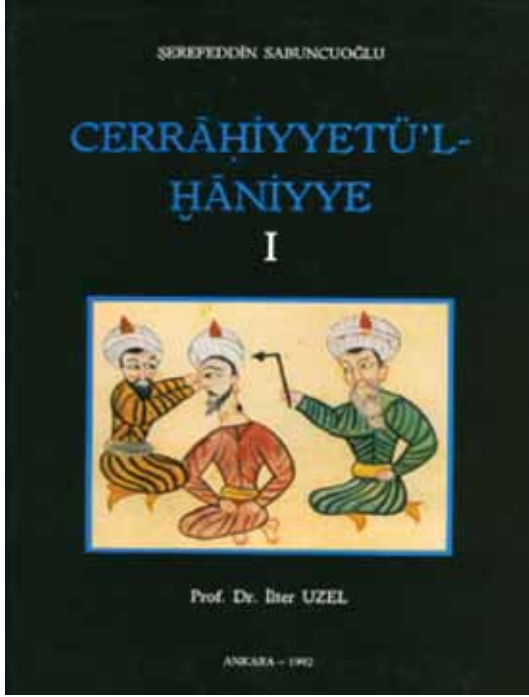
-Hastanın şakaklarındaki saç kesesin, atardamarı bulasın, kanın akış hareketi doğrultusunda (ama soğukta bazı kişilerde bulamazsın) o zaman hastanın başını bir bezle bağla ve o bölgeye bez sür ya da su dök ki damar görülsün. O zaman neşteri al..." (Şekil 3).

Şekil 3. Başağrısında dağlama tedavisi

Kaput suksadenum ve hidrosefali

"...Doğduğu zaman ebe sakin tutmadığı zaman oluşur, bunu kimse bilmez. Bil ki ben bu illeti oğlancıklardan başka kimsede görmedim. Bu illet kime musallat olduysa tez vakitte öldü. Ben bir oğlan gördüm ki başında su toplanmış idi, her gün başı büyüdü ki yerinden kıpırdayamaz hale geldi, çocuk helak oldu. Su deri altında, kafa kemiği üstünde olur. Bazen kafa altında şıfak üstünde olur. Eğer bu işi tedavi etmek istersen, ki bu ıslak kemik üzerinde olursa deri altında ve küçük olması gerekir; şişi yarasın başın orta yerinden fakat başın tam ortasından kesesin..."

“...Ve eğer mai kemiğin altında toplanmışsa aşağı kaçarsa sen bunu farkedersin; bu durumda başın ortasından 3. kesi yaparsın. Yarıp maiyi boşalttıktan sonra o yeri eski bezle bağlayarsın yada yara beziyle sararsın ve tentil edersin (ilaçları kaynatıp başa dökmek). Sonra şarap ve zeytinyağı ile 5 gün kadar devam edersin.”

Sabuncuoğlu, servikal travmanın kliniğini de tanımlamış, idrar, gayta inkontinansı ve ölüm riskinin yüksek olduğundan bahsetmiştir. Letarji için de tedavi yöntemi olarak dağlamayı önermiştir. Yüz felcinde önce gargara otları ve sakinleştirici ile tedaviyi önermektedir. Eğer hastanın yakınması geçmezse dudak kenarına, aurikuler bölgeye ve çeneye dağlama yapmasını önermektedir.

Bin üç yüz seksen beş yılında Amasya’da doğan, uzun süre Amasya Darüşşifasında hekimlik yapan Sabuncuoğlu Şerefeddin en önemli eseri olan Cerrahiyetü’l Haniyye kitabını 1465 yılında 80 yaşındayken tamamlamıştır. Bu kitap Türk ve İslam tıp literatüründe renkli minyatür ve şekiller içeren ilk kitaptır. Bu kitap dışında Sabuncuoğlu’nun tıp ve cerrahi ile ilgili iki kitabı daha vardır: Akrahadin

tercümesi ve Mücerrebname. Mücerrebname’de kendi denediği ilaçları, birtakım hayvan ve bizzat kendi üzerindeki deneylerini anlatır. Bu kitap da Türk Tıp tarihinde hekimin kendi üzerinde denediği ilaç ve tedavi metotlarını anlattığı ilk eserdir.^{1,2} Sabuncuoğlu kitaplarında tedavi yöntemlerini ve cerrahi teknikleri ayrıntılı olarak anlatmıştır. Cerrahi aletlerin şekillerini vermiştir. Cerrahiyetü’l Haniyye’yi Türkçe yazmasını şöyle açıklamıştır: “Bu kitabı Türkçe yazdım şu nedenle ki Rum kavmi Türkçe konuşur, bu asrın cerrahlarının çoğu okuma-yazma bilmezler, okuyanların da çoğu Türkçe yazılmış kitapları okuyabilirler.”³

Cerrahiyetü’l Haniyye’deki ilginç bilgilerden birisi de dönemin darüşşifasında “Tabibe” olarak isimlendirilen kadınların çalışıyor olmasıdır. Batıda antik Roma’daki kadın doktorlardan sonra ortaçağ ve yeniçağda birkaç lokal merkez dışında ancak 18. yüzyılın sonlarında tıp okullarında kadın hekim yetişmeye başlamıştır.⁹ Bir diğer ilginç veri de kitapta obstetrik ve jinekolojiyle ilgili işlemlerin dönemine göre açık yüreklilik ve cesaretle şekillendirilmiş olmasıdır.^{1,10}

Sabuncuoğlu sağlam bilimsel kişiliğine karşılık alçak gönüllü birisidir. Başarısız olduğu vakalarda eksikliğini kabul etmekte, bir ameliyatı yaparken bir kişinin müdahale ettiğini ve kendisinin de böyle öğrendiğini açıklamaktadır.¹ “Bir işi hor görüp adının kötüye çıkmasına neden olmamalısın. Paraya tamah edip kendini halk katında saygın iken aşağılatmamalısın. İnsafının, hırsından ve rağbetinden fazla olması gerekir” diyerek günümüzde de hekimlere örnek olacak şekilde tıbbi deontolojinin önemini vurgulamaktadır.²

Kitapta bugünün tıbbına da temel oluşturan cerrahi tedavi yöntemleri bulunmakla birlikte nörolojik hastalıklarla ilgili tedavi yöntemleri günümüzde uygulanmamaktadır. Kitap, dönemin tıbbını günümüzün modern tıbbı ile karşılaştırma açısından da ilginçtir. Ortaçağda yaygın tedavi yöntemi olan dağlama yönteminin Sabuncuoğlu tarafından da sık kullanıldığını görmekteyiz.¹¹ Ancak dağlama

yöntemini, hasta ilaç tedavisinden fayda görmezse önermektedir. Kronik yarım başağrısının tedavisinde superfisyal temporal arterleri kesmesi de o döneme göre ilginç bir tedavi yöntemidir. Galen'den beri bilinen klasik öğretinin ağrının sinirlerden kaynaklandığı yönündedir.⁵ Sabuncuoğlu'nun, yarım başağrısında damarları keserek tedavi etmesi; ağrının kökeninin damar kaynaklı olduğunu düşünmüş olabileceğini göstermektedir. Sabuncuoğlu kitapta bahsettiği nörolojik hastalıklardan, özellikle kaput suksodenum ve hidrosefaliyi oldukça iyi tanımlamıştır.

KAYNAKLAR

1. Sabuncuoğlu Şerefeddin. Cerrahiyyet-ül Haniyye (İlter Uzel ed.). 1. Basım. Ankara, Türk Tarih Kurum Yayınları; 1992.
2. Uzel İ. Tanımadığımız bir bilim adamı ve hekimimiz. Şerefeddin Sabuncuoğlu. Bilim ve Teknik Dergisi.1986;223:42-44.
3. Elmacı İ. Color illustrations and neurosurgical techniques of Serefeddin Sabuncuoğlu in the 15th century. Neurosurgery. 2000;47(4):951-4.
4. Doğan T, Bayramiçli M, Numanoğlu A. Plastic surgical techniques in the fifteenth century by Serafeddin Sabuncuoğlu. Plast Reconstr Surg.1997;99(6):1775-9.
5. Ganıdaglı S, Cengiz M, Aksoy S, Verit A. Approach to painful disorders by Serefeddin Sabuncuoğlu in the fifteenth century Ottoman period. Anesthesiology. 2004;100(1):165-9.
6. Darçın OT, Andaç MH. Surgery on varicose veins in the early Ottoman period performed by Serefeddin Sabuncuoğlu. Ann Vasc Surg. 2003;17(4):468-72.
7. Verit FF, Kafalı H. The oncologic surgery of Serefeddin Sabuncuoğlu in the 15th century. Eur J Surg Oncol. 2005;31(7):803-4.
8. Akan H. Tıpça üzerine türkçe düşünceler. Tanısal ve Girişimsel Radyoloji. 2003(9);131-134.
9. Bademci G. First illustrations of female "Neurosurgeons" in the fifteenth century by Serefeddin Sabuncuoğlu. Neurocirugia. 2006;17(2):162-5.
10. Kafalı H, Aksoy S, Atmaca F, San İ. Colored illustrations of obstetrics manipulations and instrumentation techniques of a Turkish surgeon Serafeddin Sabuncuoğlu in the 15th century. Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol. 2002;15;105(2):197-202.
11. Colin A. Ronan. Bilim Tarihi. 4. Basım. İstanbul, Tübitak Yayınları; 2005;269.

Teşekkür

Sn. Prof. Dr. İlter Uzel'e kitaptan yararlanmamıza izin verdiği için teşekkürlerimizi sunarız.